

Slovenski Pravniki.

Leto XXIX.

V Ljubljani, 15. septembra 1913.

Št. 9.

Nemški pokret za „prosto“ pravo.

Poroča dr. Fran Goršič.

I.

Nasprotniki nazivajo novi prostopravni pokret na Nemškem za »prostopravaštvo«; njegove zastopnike imenujejo »prostopravaše« (Freirechtleri, Freirechtler).¹⁾ Zastopniki te struje se ne branijo, po načinu Geozov s časom sprejeti to ime za časten pridevek, za sedaj pa sami imenujejo svoj pokret le »strujo za pravo« (Freirechtsschule), izraz, ki je za moderno kazensko pravoznanost že udomačen.

Novi boj, še čisto mlad, je še bolj osupnil vsakega, ker so baš na Nemškem dobili nov občni državljanski zakonik, ki je v državi ustvaril pravno enotnost, hkrati pa ponudil mnogo modernih pravnih določb. Pa jedva je bil zakon uzakonjen, že je buknil z vso silo boj za prosto pravo.

Da segajo korenine nove struje nazaj do Iheringa²⁾, se sme trditi le teoretično. Malokod opazamo, da se prostopravniki zatečejo k njemu, pa še tistikrat ne brez zlobnosti, saj jim velja Ihering (Duh rimskega prava) za tisti vrh, kamor odvajajo svoje strele Pravcata predboritelja sta pač le, dospevša po različnih potih do istih nazorov, profesorja Ehrlich v Črnovcah (Vrzelj v pravu, 1888.), ki ga prostopravniki imajo po pravici kar za svojega, in Francoz Gén y (Méthode d' interpretation et sources en droit privé positif, 1899.).

Toda boj se je začel stoprav, ko je freiburški docent Herrmann U. Kantorowicz, skrit za imenom Gnaeus Flavius, leta 1906.,

¹⁾ V „Vedi“ 1913, 3. št., stran 296 sl., objavlja A. O. pod zaglavjem „Pravniški modernizem“ oceno E. Fuchsove knjige „Pravniški prosvetni boj“, govoreč o svobodopravni struji. Ta naziv se ne prilega. Ne svobodopravnik, marveč prostopravnik. Primerjaj, kar pravi prof. R. Perušek ibidem, str. 222, o nazivu „svobodomislec (svobodni mislec)“ za Freidenker.

²⁾ Dr. Robert Pattai, Boj za pravno znanost, 1913, pravi, da se je Ihering v svoji drugi dobi odvrnil od zgodovinske struje (Scherz und Ernst in der Jurisprudenz), označujoč svrhu za stvarnika prava.

izdal svoj »Boj za pravno znanost«. Ta spis in mimo drugih manj pomembnih objavljen še leta 1911. izdani spis »Pravna znanost in sociologija«, objavljen prvotno v razpravah I. nemškega zborovanja sociologov str. 275 sl., sta po pravici provzročila, da ga splošno priznavajo za očeta nove struje: Kakor je rimski edil Gnej Flavij odpravil tajnost do tistihmal le pravnikom znanih dni »dies fasti«, ob katerih zgol se je pravo razpravljalo, tako je dosedanjim okorelim pravoznancem na prkos Kantorowicz upostavil načelo prostega pravosodstva in prostega pravosledstva.

Za Kantorowiczem koraka cela vojska. Med njimi je že gori omenjeni Evgen Ehrlich, ki je v pravem pomenu prostopraven pravni učitelj (glej 31. nemško zborovanje pravnikov: »Kaj moremo storiti, da pri učenju bolj pospešujemo razumevanje pravnikov glede psihologičnih, gospodarskih in sociologičnih vprašanj?«). Vse kaže, da bodo na nemških trgovinskih visokih šolah učeči praktiki premostili pravniški prepad med staro vedo in med novimi nazori. Dokaz za to sta dr. Maks Rumpf (Kazenski sodnik, 1912.) in dr. Julij Flechtheim (Kartelno pravo, 1912.). V vrstah prostopravnikov gredo vseučiliški profesorji. Tübingški profesor Filip Heck in štrasburški pravni učitelj Erih Jung sicer odklanjata še naziv »prostopravna struja«, toda oba priznavata, da smatrata novi pokret za rodovitno in nadpolno. Erih Jung zlasti uspešno pobija zgodovinsko strujo (Problem naravnega prava, 1912.). Posebno so še rektoratski govori dokaz, kako intenzivno se na Nemškem bavijo z novim gibanjem. Eden prvih prostopravnikov je jenavski profesor Erih Danz (Pravo sodnikov, 1912, in Uvod v pravosodstvo, 1912.). Potem spada tusem berlinski profesor Konrad Hellwig (Zistem nemškega civilnopravnega prava, 1912.). Najtemperamentnejši zastopnik je Ernest Fuchs, odvetnik pri višjem deželnem sodišču v Karlsruhe. (Pravo in resnica v naši dandanašnji justici, 1908, Občna škodljivost konstruktivne jurisprudence, potem Pisno sodstvo in izbrani sodniki (Schreibjustiz und Richter-königtum), 1907, in zlasti Pravniški kulturni boj, 1912.).

Prostopravniki so si prisvojili tudi Adickesovo misel, da se morajo ustvariti elitni sodniki (Adickes, Nova ureditev ustave sodišč, D. R. Z., 1912.).

Iz tega pregleda naj sledi, da prostopravni boj bije visoke valove.

II.

»Sociologična pravna znanost« je pravi naziv, ki ga prostopravniki zahtevajo za sebe. Že v označbi sami tiči skrivnost, da išči jedra v razvoju sociologije, ki se o nji nikdar ni moglo poprej misliti, da bo dospela do takega viška. Vsepovsod trkajo na vrata socialne zadače, in nemogoče je, da bi kakor pred stoletji nevppliven ostal moderni pridobitni život, ko se moderni svet tako neznansko razvija. Zato Ehrlichov izrek, da dosedanja dogmatična pravna znanost ni nič več nič manj, nego zgolj publikacija zakonov. Trgovci, industrialci, obrtniki, kmetje se pritožujejo, da pravniki prav nič ne poznajo njihovih razmer, čeprav sodijo in čeprav morajo soditi o njih. Prostopravniki pa tukaj pridevajo vprašaj, češ, od kod pa naj jih poznajo?

Izhodišče prostopravnega pokreta je torej trditev, brez škode recimo tudi: dejstvo, da pravniki življenja ne poznajo. Ne poznanje života (Weltfremdheit)¹⁾ je koren zla. Navskrižne slučaje, pravne bolezni, more prav presoditi le tisti, kdor dobro pozna, kakšen je zdrav prometni život. Ernst Fuchs trdi, da dosedanja dogmatična veda, imenujejo jo klasično teorijo, raditega ne more zadostiti, ker se zadrži do prave pravne znanosti kakor znanost o knjigovodstvu napram trgovinski znanosti ali pa, kakor srednješolsko jezikoslovje napram pravi vzgojeslovni umetnosti.

Uzakonjeno pravo je polno vrzeli in drugačno biti ne more. Treba pa je znanosti, ki te vrzeli popolnjuje, išoč novih oblik. Tole nezapisano pravo, zato še p r o s t o ²⁾, ker ga ne izkoriščajo, se mora zasledovati. To je naloga nove znanosti.

Dosedanja filologično-dialektična pravna struja po mnenju prostopravnikov tej nalogi ni kos. Prostopravniki raditega in mogoče iz osvete za zaničljivi naziv »prostopravaši« (?) stari struji ne pripuščajo naslova »pravoznanost«, ampak imajo jo za »jurisprudenco«, da jo tako ločijo od »novoustvarjajoče pravne znanosti, ki se oslanja na dušno, gospodarsko in prometno znanost«. Že v nazivu jo zapečatijo kot tujo in odtujeno strujo, kot pravcat anahronizem.

¹⁾ »Odtujenost od sveta«? Tako je prevedel poročevalec A. O. v »Vedi« glej gori cit. oceno.

²⁾ Glej tudi Kantorowicz, Contra-legem bajka, D. R. Z. 11. Ne gre za »osvoboditev« sodnikov iz »verig zakona«, marveč za uporabo »prostega« prava. Primeri uvodno pripombo.

Po Kantorowiczu mora sodnik z ustvarjajočo silo »prosto« iskati in prosto poiskati popolnjujočih norm; pri tem ga naj vodi njegova znanstvena prepričanost, hkrati naj zmirom in povsod vpoštevata potrebe sedanjega časa, občnih ljudskih nazorov, interesnega položaja posameznih slučajev in njihovih tipičnih socioloških struktur. Potem naj novo normo včleni v zistem tistih svrh, ki jih pozitivno pravo zasleduje. Fuchs pravi, da je s tem povedano, čemu bodi prostost, hkrati pa da je s tem odkrito, da je prosto pravosodstvo istovetno kot sociološka pravna struja. Toda neopravičen je očitek, da se novostrujarji potegujejo za pravico, hoditi nova pota z o p e r zakone. Kantorowicz jim je odgovoril (glej zgoraj!). Ne zahtevajo izproščenja izpod vzakonjenega prava, marveč in edinole, da postanejo prosti dosedanjih metod (glej zdolaj!). Znanstvena zgodovina — pravi Fuchs — kaže vedno, kako težko je od zdavnaj bilo pismoukom, otrebiti se šablon. Ako je Ihering norce bril iz jurisprudence, ni praktično hasnilo to čisto nič, zakaj sam je zabredel še globlje v tisto čudno »višjo jurisprudence« naravoslovne metode. Pravno raziskovanje je bilo doslej mešanica pojmovne matematike in filologične učenosti.

Toda kaj je treba posegati nazaj v davno davnino, v obledelo rimsko pravo. Oglej stranko, dokazno osebo, v sporu zapopadeno socialno razmerje, pa s pravnimi očmi, z vidika večnosti, potem se boš inspiriral liki pravi znanstvenik, liki naravoslovec; opazoval boš metodično in raziskoval boš svet, ki je okoli tebe. Prav ima Heck, če govori o »osnovnotvornem presnavljanju metode nemškega pravoznanstva«. Torej preobrat v metodi. Pa ne le v metodi preobrat, ampak popoln preobrat vesoljnega pravnškega svetovnega naziranja. Pronikne naj zavest, da se mora gola znanost zakonov in besed izpremeniti v stvarno in vrednostno znanost, v moderno opazovalno pravno vedo. To je potrebno, čeprav je gotovo res, da je nemško pravosodstvo na visoki stopnji; je voljno, je temeljito, je nepristransko, je vestno; toda treba je, da se oprosti pravniške sholastike.

Radi svojega brezobzirnega sloga po krivici malo uvaževan (pa le pri nas, ne na Nemškem!), je Ernst Fuchs, seveda s pomočjo predhodne prostopравne literature, zbral teorijo nove struje (Pravniški prosvetni boj, 1912.). Slovom njegovih izvajanj mora sodnik v vsakem sporu iskati sodbo, ki mora ustreči vsem enakovrstnim pri-

merom kot tisto pravilo, ki je najbolj pravično, prikladno, razumljivo, praktično. Do take dobre sodbe vodi trojna pot. Prva pot gre skozi tvorbe pojmov, druga pot drži tam, kjer je do veljave pripuščeno pravno čustvo, tretja pot pa vodi skozi večje opazovanje življenja in prometnih potreb. Vsi ti viri se pri treh načinih bolj ali manj družijo. Zakaj brez pojmov, niti brez pravnega čustva, niti brez opazbe dejanskih življenskih razmer se ne izreče nobena sodba. Toda vpraša se, katera teh moči je pretežna. Ako prevladuje ali prva ali druga ali tretja moč, govorimo o pojmovni jurisprudenci ali o čustveni jurisprudenci ali pa o sociološki pravoznanosti.

Predvprašanje vseh treh metod je, kako se v njih obrazuje pravna sigurnost, ki je do gotovih mej s pravno pravilnostjo enako vredna dobrina. Pravo izhodišče za perečo reformacijo prava je vprašanje pravne sigurnosti v zmislu predvidnosti, kako bo odločba izpadla. Pri sedaj obstoječih načinih pravosledstva ni izza recepcije rimskega prava nič bolj negotovo, nego izid pravnega spora. Le kadar je pravno vprašanje kar enoumno, se ve, kako bo kocka padla, in če ni večje igre na srečo od pravde. Znanost mora to splošno priznано istino preiskovati in nevpogljivo iskati resnice, nikdar pa ne sme hibe prikrivati. Nove kodifikacije odstranijo marsikak prepir, toda vsaka nova kodifikacija rodi i novih prepornih vprašanj. Pojemovna jurisprudenca ni nikoli poprej gnala tako v klasje, kakor izza objave novega državlanskega zakonika. Je pač tako, da noben komentar, niti nobena zbirka odločb nista kos življenju, ki se brez prestanka razvija in neovrženo ustvarja nove konstelacije. Nova preporna vprašanja se dajo s pomočjo izvajanja pojmov prav dobro rešiti najmanj na dve plati. Kakor pri vremenskih prorokih. Prva prognoza je popolnoma nedoločen orakel, druga prognoza je določna, pa — napačna. Do neke stopnje je te nesigurnosti kriva stvar po sami naravi, a le do tja, do kamor se razmere hitreje razvijajo, nego se pravno presojanje izpreminja. Pravna sigurnost hodi vstric s pravno pravilnostjo.

III.

Pojmovna jurisprudenca je na najnižji stopnji. Ona vpoštevata le formalno logiko, in njen najgloblji vir je zgodovinsko-starinski romanizem, ki je med sodnika in med svet vrnil neki čisto

drug svet. Njena očala so narejena iz pojmov. Rimljani so svoj svet ravnali prostopravno. Toda romanizem je nekaj drugačen: blodnja je nekaterih civilističnih vseučiliških učiteljev, izmed teh pa le poedinci spoznavajo, kam je človeški duh zabredel. So učitelji, ki zastopajo neznansko tezo, da zakoni niso namenjeni ljudstvu, ampak justičnim organom. Vse je še v tej temi, le poedina dela štrlijo iz nje: moderni jenavski prostopravniki Danz, Hedemann, Henrik Lehmann. Formalistična metoda, ta algebra pojmov, je prikovana na besedilo zakonov, in kaj jo briga, je-li izcimek pravičen. Če n. pr. Windscheid meni, da mora celo nekakšno veselje biti, ako se izvrši nepravilna sodba, češ, veličanstvo prava se obnaša v tej obliki celo v nepravilnosti, potem je to pravni rop, rabulistika, in kaj so se čudili nemški odvetniki, ko so nekatera zastopstva trgovine, obrti in kmetijstva kar lakomično govorila o splošno znanem nepoznanju življenja pri juristih, t. j. pri sodnikih in odvetnikih. Odvetniki so po svojem poklicu sicer nekaj bolj večji življenja, a zmotili so se, misleč, da se jim ne bo ali vsaj v splošnem ne bo očital ta očitek. Tudi oni so vkovani in vživljeni v pravno znanost, ki sta jej jedro le beseda in pojem. Če bi bila pravoznanost v pravem bistvu formalna veda, potem bi bila pravica le edina in kaj lahko bi se dala dognati. A potem ne bi bilo treba, da so tri inštanice, niti da je toliko odvetnikov, marveč zadosti bi bili pravni posredovalni uradi, liki potovalni biroji. Takale formalistična metoda ne obavi tistih številnih nezadelanih vrzeli v zakonih, v zakonih zapisanih in v zakonih iz navad, a vzlic temu vlada ta struja ne samo s tem, da izvaja formalne propise, ampak ona otrovuje kot formalnologična metoda vse vesoljno pravo. Razlikuje več pojmov tudi tam, kjer je stvarno le en sam pojem (distinkcijska jurisprudenca). Na primer, pogodi, da je sicer nezarubljiva preživninska renta, vplačana pri odvetniku, zarubljiva kot zahtevek, ki gre iz naslova mandata, postopek, s katerim na Angleškem ne bi bilo nič, ker učenega pravnega prava nimajo. Na stotine takih, na videz bistroumnih distinkcij in pasti konstruirajo, da love vanje tiste, ki zanje ne vedo. Pri tem se poslužujejo, pri delujočih sodiščih bolj nego pri državnem (vrhovnem) sodišču, prav takšnih »šlagerjev«, kakršnih so v navadi pri političnih strankarskih programih, da, še bolj, kajti ne ravnajo tako samo s propisi zapsanega prava, marveč isto počenjajo s celo kopo fraz in drobtin, tako, da so kar zagrnjeni s stalnimi »šlagerji«

in frazami. Vrhtega tiče do glave v prejudični jurisprudenci, krčevito se držeč odločb državnega sodišča, pri tem pa čisto grešeč, da tam operirajo z analogijo in z zaključki sličnosti, kjer jih mora vrhovna inštanca vedno podučiti, da je bil umesten obratni zaključek. In tako prošinja ta struja i kazensko pravo, kjer spravlja ljudi v ječo, ki niso zakrivali nič nečastnega, n. pr. radi izsiljevanja, ako je najemnik »grozil«, da pojde iz stanovanja, če se mu stanarina ne zniža, ali ako so delavci naznanili, da ustavijo delo, če se jim mezda ne zviša itd. Zelo imenitno je, če se loči, je-li imela oseba le nalog, da se dogovarja, ali tudi pooblastilo, da sklene pogodbo itd. K tem več manj pretkanim, a mehaničnim načinom pride še tista vrsta pravnikov, ki vo h u n i j o z a m o t i v i, katere iztikajo iz izrekov v preddelih, in dobro došli so, čeprav čestokrat, neštokrat doživljamo, da so baš materialije zakonov nejasne ali celo v napačnih nazorih. Če takšnih jezikovnozgodovinskih sodb niti sodniki niso zmožni, kako naj jih umeje ljudstvo, posebno v kazenskem pravu, saj ni hujšega očitka za zakonodajalca, nego je ta očitek, da bi moralo ljudstvo (sodnik), da dožene zmisel zakona, učiti se filologičnih študij in izrednih dialektičnih konstrukcij s pojmi. Uzor zakona je, da ga ume najpriprostejši državljan, ki ima navadno zdravo človeško pamet. Če se ta uzor ne da zmerom doseči, je pa velika gonilna sila v tem, da stremimo za njim. Ta sila odseva iz vrhovnih odločb tamkaj, koder stoji par jedrnatih besed modrega životnega izkustva, ne pa filologično modrovanje in lovljenje za pojmi. Probalistična metoda formalistične jurisprudence nasprotno ulovi, koder le more, kako pokrito mesto v književnosti ali v kakem komentarju, in s tem popisanim papirjem si takoj poteši vest, da se le more nanj opreti. Le v pravoznanosti še ne vedo, drugod vedo že povsod, da vse definicije, vsi sillogizmi, vsa aristotelska logika pomenijo zgolj prazna besedičenja in banalne samoumljivosti.

Treba je strogo ločevati tri vrste »konstrukcij«. Mnogo je bilo že nesporazumljenj, ker se v boju za prosto pravo na to ni pazilo. Konstruirati, kakor v zdravilstvu diagnosticirati, se sme; do gotovih mej se ne da nič prigovarjati takim pravniškim diagnozam, t. j. določevanju, pod katere pravne določbe spada dejanski stan. Nič ni hudo, ako se ta izraz rabi tudi še v drugem pomenu, v tem, če zbirajo pojme in strokovne izraze že uzakonjenega prava, da bi pravo boljše obvladali. Toda boj gre zoper konstrukcije v tretjem pomenu,

ker s sredstvi formalne logike načela vpostavljajo, ki jih v vzakojenem pravu ni. Stampe (Pokret za prosto pravo 1911) imenuje prvo vrsto konstrukcijo dejanskega stanu, drugo vrsto konstrukcijo pravnih določb, tretjo vrsto konstrukcijo principijev. Samo tretjo vrsto je treba uničiti. Vse po tej metodi izrečene sodbe so objektivni prekršljaji sodniške prisege.

Čustvena jurisprudenca ali kriptosociologija, ki stoji na višji stopnji od prejšnje, smatra, toda na zunaj prikriva, da je z a k l j u č e k odločilen. Zaključka ne išče s formalno logiko, ker jej pravo spoznavanje in sojenje ne obstoja v poigravanju s pojmi, marveč izvira jej iz finega nagona, instinkta, ki loči skrite razločke in ki čuti skrite sličnosti. Kjer se išče pravica, se imenuje ta instinkt čut pravičnosti ali pravno čustvo. Pravi pravnik je tisti, ki ima ta pravni posluh, zakaj on čuti, kdaj naj zaključi slično, kdaj naj — radi posebnih okoliščin — zaključi obratno, kdaj ni niti to niti ono na mestu, marveč da gre za to, da se popolni vrzel. Pravočustveno sodstvo se je oprostilo izpod besedo — in pojmovladja, a — nič več. Prežeto pravilnosti pravnega svojega čustva najde vselej logičen slog za svoje skrivaj iztaknjene »pravične« preseke. Prava stvarna logika je pri tej metodi vselej pri močnejših bataljonih, pri pravi pravici, to se pravi tam, kjer je zaključek bolj pravičen, bolj praktičen, toda razlogi »za« in »proti« so liki starogrški orakel. Zakaj čustveno sodstvo skriva zaresne razloge svoje odločbe, in misli, da je prava znanost le tisto, kar je odeto v obleko pojmovne jurisprudence. Je pač kriptosociologija brez objektivnega nadzorstva in s tistim zloglasnim inverzijskim postopanjem, ki v zakon stoprav včara tisto, kar hoče iz zakona črpati. Nateza in krči ter obavi ta posel s svojo vestjo, s pravnim čustvom. Načinov tega sojenja je več. Je p r i p r o s t i naivni način, ki proseva iz njega, da je bil pravični zaključek najprej, potem šele konstrukcija. Najti je le pot do cilja. Pot se vselej najde. Drugi način je s k r i v n i, d i s i m u l i r a j o č i način. Ta skriva, da je iskal pravičnega zaključka in izdaja se na ven za formalistično metodo, toda skozi špranje opaziš, da je konstrukcija le na videz. Spoznaš ga takoj, kadar konstruiral ali si izmisli po tihem (molčé) sklenjeno pogodbo, pri kateri umetelno podtakne možganom strank tisto, kar on (sodnik) za pravico vzame. Tretji način je p o d p i r a j o č i (a d m i n i k u l i r a j o č i) način, pri katerem gre vse po formalistični metodi, le čisto na koncu

določbe čitaš, da je zaključek vrhu tega tudi pravičen in ustrezen in da odgovarja človeški zdravi pameti. Četrtič je še racionalistična vrsta, ki prične s sociologičnimi nagibi, potlej pa pravi, da vse to ne bi nič izdalo, ako bi zakon drugačno določilo imel, ali smatrati se mora, da v dvomu zakon ni nameraval izreči nekaj, kar bi bilo škodljivo in nespametno. Potem sledi razlaga motivov in besedila. — Skratka, nikoli nismo na jasnem, kaj se pravzaprav godi v notranjščini kriptosociologa, le to vemo, da pripadniki te struje niso več suhi paragrafi in goli pojmi, ampak da stremijo po pravičnosti in tehtajo. A pravega ne zadenejo zmirom, često jih pravno čustvo zamori. Objektivno imamo potem pred sabo zgolj — subjektivno samodršstvo. In le odkrito, javno tehtanje pomaga iz te blodnje kvišku. Tehtnica je samo prispodoba, v živo pa zadene le kontrola strokovne debate, metoda, ki jej je ime sociologična pravna znanost.

IV.

Na najvišji stopinji je moderna smotrena veda, sociologična pravna znanost. Dajmo besedo Fuchs.

Spisano pravo ima v mislih vselej le normalne slučaje in nikoli ne izčrpi življenja, ki se vsak hip presnavlja. Ta je brez mnogoštevilnih vrzeli, tak poedini paragraf naletiš redkokdaj v zakonikih ali pa v izgotovljenem pravu iz navad. To drugače ne more biti, ker se pravo kot funkcija življenja z življenjem razvija in z življenjem mineva. Ta svetovni nazor je izvor za sociologično pravoznanost. Koder pravno vprašanje ni kar enostavno in enoumno, mora se najti in ustvariti tisti pravni stavek, ki ni še izgovorjen v nobenem danem pravu. Zasledovati in zaslediti se mora tisto pravo, ki je še »prosto«. — Pandektologi in kriptosociologi trdijo, da je sociologična prostopravna struja dekadenca, češ, da je pravna veda v razsulu. Pojemovni jurisprudenti lepijo vrzeli z logičnimi izpeljavanji pojmov, kakor da bi bil zakonodajnik na vse to že iz početka mislil. Za nje (n. pr. Brinz) vrzeli v zakonih sploh ni, ali pa, če resnično drugače ne gre, za izjemo zastavijo to vprašanje, kaj bi bil zakonodajnik slovom priličnih izrekov itd. storil, če bi bil na to mislil. Čustvena jurisprudenca je pa umetnost, kako se spravi v obliko pojmovne jurisprudence tisto neznanstveno pravno čustvo, s katerim se naj vrzeli mašé. — Sociologični pravni znanosti je naloga, vrzeli izpopolnjevati potom metodičnega in veščega proučevanja človeške duše in prometnih potreb,

in iz opazb iskati zakonov, po katerih se najdeta resnica in pravica, po večini nerazdružni druginji. Učiti se moramo življenja in prometa, in le tisti bo zasledil pravico, ki sredi prometa živeč z ljudmi trpi in se na njihovi strani bori. Pravnikov laboratorij tvorita gospodarski život in pravna praksa. Praksa mora voditi, ne teorija. Poglavitni predmet pravne znanosti je, da se najprej pravilno zasledi resnica, in potem, da se pravilno ocenijo interesi in da se vdobi pravilna sodba, glede vrednote. Prva polovica, znanost o proučevanju resnice, je osnovni in važnejši del. Toda baš v tistem oddelku te vede, ki se imenuje pravniško dušeslovstvo, jedva da opazamo mali napredek. Zasliševanje in ocena prič, s tem smo še na slabem; vrši se mehanično, obrtno, brez spoznanja elementarnih dušeslovskih načel. Ne zavedajo se še tega, da so priče v rokah zasliševalca kakor vosek. Ne ločijo, ali se mora zaslišati možki, ženska ali otrok. Ne ločijo, kdo je inteligen ten opazovalec, kdo stupiden bebec. Umetnost svedoškega zasliševanja še ni pripoznana, pa je najtežji in najbolj zanimivi del sodstva, ker je treba za ta posel največ zmožnosti, srca, bistrournosti in življenskega izkustva. Še vedno prečesto zaslišujejo svedoke drugi sodniki, nego tisti, ki izrekajo sodbo. Najmanj ena četrtna pravd (Fuchs dokazuje to s statističnimi podatki) bi se drugače iztekla, če bi le količkaj gojili svedoško dušeslovstvo. Malokdaj se čita kaj o tem, pa vendar bi bilo pravilno, da bi ta stvar zavzemala vsaj pol prostora v vseh pravnih slovstvih. Potem pa tudi še ne pripoznavajo, da je pri zaslišanju strank neposredno zasliševanje osebe najbolj dragoceno sredstvo za zasledbo resnice in pravice. V spisih je stranka n. pr. tvorničar, v resnici pa je le mali obrtnik; za prebrisanega pravdarja označeni tožnik je v resnici priprost zabitež itd. Zopet se da trditi, da bi še ena četrtna pravd drugačen završetek imela, če bi se stranke osebno in zares kontradiktorično zasliševale. Pri tem je treba pomisliti, da se instinktivno vodeče pravno čustvo rodi iz kroga dejanstev, da je treba dejanstva globlje proučiti ne le radi dokazne naloge, ampak tudi radi pravnega vprašanja. Fuchs pravi, da je poglavitna stvar, poznati življenje, in se sklicuje na Danza, ki tudi proglaš a, da poznanje življenja »sliši zraven« k pravni znanosti.

Sociologična pravna znanost zaključ i očitno vse posledice dejstva, da zakon in pravo iz navad ne tvorita v s e g a prava. To je

napram pojmovnim pravnikom velikanski napredek. O le-teh je Bacon že v srednjem veku rekel: *jurisconsulti tamquam e vinculis ratiocinantur*. Pojemovni jurisprudentje mislijo, da smejo postopati s pojmi in z abstrakcijami tako, kakor z občutenimi zaresnimi naravnimi prikaznimi. Sociologični pravnik vidi posebnosti vsakterega slučaja tisočkrat bolj očitane. On ve, da ni samo ena edina kupna pogodba, marveč da je klobukov toliko, kolikor je glav. Veleindustrialčev kup od proizvajatelja ima čisto drugačno gospodarsko in socialno funkcijo, nego kup, kadar kupi prekupevalec od veleindustrijalca, ali pa mali trgovec od prekupevalca ali celo porabitelj od malega trgovca. Drugo je, če kupimo stroj ali pa če kupimo jajca in sadje. Pekarjev nakup moke se bistveno loči od knjigotržčevega nakupa knjig. Kadar se v pravnem vprašanju pojavi pristen, ne golo enoumen primer spora, tam moramo v prvi vrsti natančno poznati prometne razmere in prometne potrebe vse do tja, do kamor proglašajo določbe zakonov pripustilno pravo. Zato je treba, da pravoznanost zbira živo pravo, zares živeče pravo. Saj se zgolj po običajih ravnaajo tisti mnogoštevilni pravni spori, ki se odigravajo brez pravn. Pač res, da nam je malo vedeti o pravu, da storimo pravico, toda, da sigurno storimo krivico, za to je treba, da smo pravo študirali. Spori nastanejo po večini takrat, kadar se običaj in zakon radi posebnih okoliščin ne prilegata dotičnemu primeru. Tukaj mora pravnik že gotovo pravo popolnjevati, oziraje se na isto, to se pravi, kreniti mora nova pota. Tako nastajajo novi pravni stavki, ki jih donajajo snopiči novih odločb. Sociologična pravna znanost postavlja v jedro boja in vede pridobitev najbolj pravičnega, najbolj prikladnega, torej za vse primere, ki so enaki, kot pravilo umerjenega podatka. Sociologična pravna znanost se razun z dušeslovjem v prvi vrsti bavi z materijo družabnega življenja. Pravna veda jej ni statična veda, dogmatika, marveč dinamična veda. Ona uči, da resnič ne izumiš potom pojmov, in uči, kako se zasledi nespisano, za paragrafi in med paragrafi ležeče pravo. To uči pri živih pravnih primerih, ne z mrtvimi zbirkami iz papirja. Kajti ona spoznava, da pravoznanost ne piše in ne govori samo, ampak da tudi dela, kakor zdravilstvo, da je torej tudi znanost dela, in uči to delo.

Teh stvari pravoznanost do sedaj še nikjer ne uči. Saj sociologična pravna znanost še ne obstoja, osobito ne na vseučiliščih. In

baš na vseučiliščih se mora začeti prenavljanje pravnega života. Poznejšemu praktičnemu vežbanju se to ne sme prepustiti. Dočim so kolegiji na nemških vseučiliščih kaj slabo obiskovani, drvi vse v predavanja predavateljev, mož iz prakse na curiškem vseučilišču, zakaj dijak čuti, da so ti možje tisti, ki o življenju nekaj vedo (so bančnotehnično izobraženi pravniki, bančni direktorji, veleindustrialci). Gotovo bi dijaki prav tako posečali predavanja kazenskih zagovornikov, civilnih praktikov. Pa tudi k sodnim sejam teh učiteljev bi hodili. Gotovo je namreč, da niti najbolj živahno predavanje ne more nadomestiti n. pr. medicinske klinike. To velja za pravnike še bolj. Zasedba resnice in pravice je potencirana in pravcata umetnost. Kot nečuveno fikcijo se mora označiti počenje, da ločijo pravnike v teoretike in v praktike. Vseučilišča so za to, da odgajajo p o p o l n e pravnike. Kako globoko tiči sedanje zlo, dokazuje statistika nekaterih nemških vseučilišč, da gotovih strok (cerkvenega prava, mednarodnega prava, kazenskopravnega postopka) ne hodi slušat več ko 5% slušateljev. Mora se pač popolnoma preosnovati vsa znanost kot taka. Tisto malce, kar pravnik dela kot pomožni sodnik, je sicer dobro, a ni dovolj. Kdor ne postane in ne ostane praktik, ta zarjavi in izgubi stik z resničnim življenjem, s tem pa tudi željo po napredku. Ozdravljeno bode pravoslovstvo, pravništvo in vzgoja pravnikov, če se resno in pravilno spojita teorija in praksa. Pravniško vseučilišče mora j u d i c i r a t i t. j. učiti, kako se z delom najde resnica in pravica, in učiti vse drugo, kar k temu spada. Tip profesorjev in dijakov mora drugačen postati.

Fuchs svetuje v to svrhu, da naj bode mladi pravnik med 16. in 17. letom zaposlen v primernem trgovinskem podjetju. Potem šele bode zrel za študij sociološke pravoznanosti, h kateri spada tudi narodno gospodarstvo, znanost o trgovinskem obratu, knjigovodstvo, bančna in borzna znanost, pravniško dušeslovje in pravniška tehnologija. Štiri leta takšnega šolanja bi bila dovolj, potem naj bi prišlo eno leto vežbanja v kakem gospodarskem podjetju in eno leto vežbanja pri odvetniku. Vseučilišča bi morala imeti pravne klinike, t. j. institute za pravno uporabo (za živo pravo). Vsi učitelji prava, ne samo redni profesorji, bi morali biti kvalificirani za sodnike. Izpit na vseučilišču naj bi bil en sam, praktičen, na koncu studijev. Vse to bi šlo le tedaj, ako srednje šole korenito preurede. Izgnati bi se morala iz šol vsa filologija, zakaj v njej je koren, da pravniki ne

poznajo življenja. Gimnazije se naj sploh odpravijo. Vzor naj bi bil prav urejena enotna ljudska šola, potem naj bi prišel dveleten kurz za tiste, ki bi bili nadarjeni, da se uče naprej. Češ, tudi glede splošne predizobrazbe je za vsakega, ne samo za pravnika važno, da je videl in da ve, kako se dela steklo ali kako se obla deska, ni pa važno, da pozna tuje ali celo starinske izraze za pšenico in za rž. Sociološka pravoznanost stopi s tem stoprav v pravo luč. Proč s tistim pravom potopljene gospodarske prosvete, ki je proglašalo za nečastno, če prosti državljani dela za plačilo, ki je poznalo le bore malo gospodarskih poklicev, ki jej je bil temelj suženjstvo. Pravijo, da se človek ob rimskem pravu uči vsaj abstraktnega pravnega mišljenja, kakor da abstraktno mislijo tisti ljudje, ki jih imamo soditi mi. Rimljani so mislili zelo konkretno. Šele romanisti so zasledili abstrakcijo. Tukaj tiči koren pravne rabulistike, v tej romanistični vedi, v tej na pol konjekturalni filologiji, v tem razreševanju rebusov. Če se izloči iz rimskega prava tisto prebrisano in zofistično dedinsko pravo, dalje iz obligacij stipulacije, akcionski zistem itd., kaj potem še ostane, nego golo malokmetško in malomeščansko pravo. Česar pa najbolj potrebujemo, tega ne najdemo v njem, ker manjkajo določbe za svetovni promet, ki sloni na parnem stroju in na elektriciteti, ker manjkajo določbe za naše duševno in obrtno varstvo, za bančne, kred. in zadružne ustroje, za soc. in zavarov. pravo, za sindikate, karteke in tarifne pogodbe. In vendar je to le naša gospodarska in pravna prosveta, ne pa ekstravagancija, za katero jo imajo oči naše juristike. Uvaževali naj bi vrh vsega še to, da nismo prevzeli živega prava prostopravnih pretorjev, ampak mrtvo pravo, ki je pokopano v corpus juris. Blodnja je ta, da menijo, da se da naučiti iz tujega pravnega življenja, čegar zgodovine niti živeli nismo, kako naj svoj lastni svet motrimo. Intimno spoznavanje Rimljanov je predmet druge vede; to uči starinoslovstvo. Ko so bili pretorji svojo nalogo dovršili, prišli so rimski formalisti in kriptosociologi in so učili tisti svoj nikoli podprti »aequum est«. Mi pa jemljemo to nekritično navlako za zakon. Pronikniti mora zavest, da nam prava mrtvega naroda ne samo ni treba, marveč da se ga učiti sploh ne moremo, zlasti ne, če se učenje začena s pravno zgodovino. Da je baš to velika zmota, sledi iz dejstva, da pravna zgodovina niti tedaj ne bi imela hvalisanega pomena, ako bi bila zares kaj vredna, kajti pravna zgodovina ni edina, ki provzroči, da se sedaj veljavno pravo popol-

noma ume. Zato zahteva prostopravna struja, da se izbacne zgodovinska teorija in teorija zgodovinske struje. Ti dve teoriji imata isti pomen, katerega imajo za praktičnega zdravnika staroklasični zistemi. Ti studiji so specialni studiji, in taki naj ostanejo. Kmeta, obrtnika, trgovca mladi pravniki ne razumejo. Govoreč ž njim izprva po turško, šele polagoma pomečejo stran to tujstvo in počasi se uživljajo. Pač čas, da je prišla zahteva po koreniti studijski reformi in da se obudi stvarniška sila in stvarniško veselje, največja človeška vrednota.

V.

Opirajoč se najbolj na temperamentnega Fuchsa, je s tem vsaj v glavnih potezah očrtana slika in sedanji višek pokreta za prosto pravo, da s tem pojavom seznanimo naše pravnike. Umetno se nam je to zdelo ne samo radi zanimivosti in splošnega pomena pravniške naobrazbe, marveč še bolj, ker novi pokret ni samo na Nemškem, temveč prepreza že vse prosvetne države, potem pa tudi še s posebnega stališča, ki se poda za nas, ker je naše avstrijsko pravo izza kodifikacij novejšje dobe uprav pobratim nemškega, da mu drugo ni par. Da podpremo ta izrek, bode dovolj, ako spomnimo pri tej priliki na civilnopravdni red, sodnika-poedinca,¹⁾ večnike, elitnega sodnika itd., ki so zgol vprašanja, včeraj na Nemškem izkopana, pa takoj že pri nas aktualna. Zdi se, da so za protipravni pokret gluhi v naši državi, kjer se krčevito drže za privilegij konservativnosti, toda to je le na videz, kajti iz tega, kar sledi, bomo videli, da tudi tukaj že tli, da se bo kar zubelj pokazal. Oficialno nedostopnost bo strl boj od zdolaj, ki se že vrši, vseeno, saj smo navajeni, prisvojiti si čez noč, kar so drugod izumili po dnevi.

Že edino to dejstvo razkriva velikanski pomen nove struje, da odpadajo pravni učitelji zlasti modernih panog trumoma in da se krčijo tudi že vrste romanistov samih. Predboritelj Evgen Ehrlich, profesor na vseučilišču v Črnovicah, poudarja, kako nezadostna je naobrazba sedanjih pravnikov, in izraža mnenje, da utegne eno samo popoldne v kakem gospodarskem podjetju pospešiti razumevanje gospodarskih, socioloških in psiholoških vprašanj bolj, nego mar-

¹⁾ „Posamič-sodnik“ je skovanka, narejena prejkotne po receptu narobe-svet, cvili-mož in sl., pa znači vrsto (kakor da so v vseh instancah sodniki-posamezniki). Pravilno je menda le ali en sam sodnik, kakor ljudstvo pravi, ali pa sodnik-poedinec (posameznik?).

sikateri semester predavanj. Ehrlich je ustanovil seminar za živo pravo, ki ni bil zgolj zbirka pravnih listin, marve zares zasledovanje živega prava (potom preiskav in jurističnih »vsprejemov« zasebnih pisem). Toda nadaljevati svojega dela ne bo mogel, kakor poroča, ker mu ne dovolijo gmotnih sredstev za pokritje stroškov. Že prej je obstojal na nemškem vseučilišču v Pragi Hans Grossov seminar za kazensko pravo. Hans Sperl se trudi na vseučilišču na Dunaju, da doseže »živ seminar«. Pravniška fakulteta vseučilišča v Krakovu je po predlogu profesorja Friderika Zolla soglasno sklenila, da bo pri naučnem ministrstvu predlagala, naj se ustanovi seminar za živo pravo. V tem pogledu so naša vseučilišča dober kos pred nemškimi naprej. Nič ne škodi, če na čelo pribijemo dejstvo, da je prostopravna struja navzlic že obilnemu svojemu slovstvu še začetnica, vendar se ogromni napredek izza par let ne da utajiti. S smelo roko odkriva rane in hibe pravništva in sodstva, kakršno je sedaj, in strumno gredo naprej mladi izumniki, ki iščejo gradiva in metode, da bi prepričevalno udarili s predlogi o reformah. Gre za nič več nič manj, kakor za prevrat svetovnih nazorov. Saj Rima tudi niso zgradili v enem dnevu. Pravnika pa, ki misli, veseli, da čita črno na belem marsikaj tistega, kar se mu je že zdavnaj, mogoče še kot dijaku, budilo v skritih koticah, a ni smelo na dan. Naj si bodo Kantorowiczi in Fuchsi še taki dekadenti, to je gotovo, ideja je velika, velikanska. Na rovaš skromnosti moči naj gre, če bode slaba ocena o tem, kar bo v kratkem pretreslo temelj in tečaje.

Brez ponavljanja, o čemer smo že poročali, si obetamo, da bodo prostopravniki odločilno vplivali na zakonodajništvo. V dvojnem oziru. Odprla se bodo na stežaj vrata sociologiji, in ne bo se več često prigodilo, da bi romanisti sestavili zakonik tolikšnega pomena, kot je novi nemški državljanski zakonik. Slavi Windscheid-Planck-Sohmov bode odzvonilo. Le navlaka iz digest — trdi Fuchs — je mogla roditi ta duh, ki veje iz tega »skrpucala«. Uprav prostopravni boj tik za petami Windscheida mora biti dokaz, da je državljansko pravo slabo ujedinjeno in vtelešeno. Z romanizmom proč, čim smo spoznali, da paragrafom toge ne pristojajo. Izza 1. januarja 1912 veljavni švicarski zakonik je sprejel pravi nauk sociologične pravne struje, izrekši v členu I.: »Zakon se mora uporabiti za vsa pravna vprašanja, za katera ima določbe po vsebini ali po razlagi. Kadar se iz zakona ne dobi noben propis, tedaj naj sodnik po pravu iz navad,

in, če manjka tudi to, po tistem pravilu odloči, ki bi je on upostavil, da je zakonodajnik. Pri tem mora slediti nauku, ki se je obnesel, in sporočilu.« S to določbo ta splošno za izbornega pripoznani zakonik v zmislu zahtev prostopravnikov ni še obavil vsega, toda udejestven je že dobršen del programa, ker je sociologična pravna struja formulirana prav v tem zmislu, da bodi sodniku dana oblast, da popolnjuje vrzelasto pravo z naukom in s sporočilom. V naših zakonodajniških zastopništvih se bo kaj kmalu pojavil sličen tok in modificirane bodo predloge in predosnutki, kakor še nikoli. Posvetovanje in sklepanje bo trajalo dlje in nič ne bode od škode, če se bo kodifikacija zadržavala, da le ne bomo slepo recipirali vsega, kakor smo doslej mnogokdaj. Če čitamo prej navedeni I. člen švicarskega prava, se pojavi še to, da se tako priprosto in jedrovito čita ta določba, ki redigira baš najbolj krhko tvarino. Če ne bi dosegli pri zakonodajništvu ničesar drugega, ne bo izbegnila prostopravnikom ta zasluga, da bodo paragrafi bolj čitljivi in umljivi, nego so. Naši zakoni, saj nekateri — čitaj n. pr. naš pristojbinski zakon¹⁾ — so že po besedilu samem gola grozovitost. Časih je neusmiljen tisti nemški uradni slog, ki prehaja v vse jezike naše države in še te kvari, sodišča in upravna oblastva pa menijo, da se morajo slično izražati pri svojih rešitvah. Bog nas varuj po več strani dolgih period, ki jih s težkimi analizami jedva razrešiš, pri tem pa tolikokrat zaslediš, da se je referent poglavitnega vprašanja z virtuoznim in zofističnim mnogobesedjem kratkomalo ognil. Žal, da to počenanje baš pri vrhovnih oblastvih noče pojenjati. Srednješolsko izobraženi povprečnež tega ne ume, kako naj umejo navadni zemljani, ki se niso učili slovniških analiz. Če prostopravniki zahtevajo, naj zakonodajnik misli kakor filozof, govori pa kakor kmet, je takšen radikalizem pač neizvedljiv, toda zahteva po kratkem slogu, pregnantnem izražanju, jedrovitih reklih je upravičena, in ko bode odpravljen anahronistični uradni slog, bode zakon in urad bolj umeven tistemu, ki mu je namenjen, ljudstvu.

Vpliv na sodstvo bodo prostopravniki zadobili velikanski že z zahtevo, da stoj delovanje sodnika in posebno vrhovnih stopenj pod

¹⁾ Glej tudi zlasti starejše deželne zakone, n. pr. od 6. julija 1889, št. 15 dež. zak.: „Na iznose pod 200 K se je sicer ozirati tedaj, kadar se določuje cenilni postavek, ki ga je rabiti, a ne tedaj, kadar se odmerja pristojbina“. Za trik pri tej določbi vedo finančniki, drugi pravniki ne. Pa se da misel tako enostavno-umljivo povedati, da bi jo vsak takoj umel.

javno kontrolo kritične debate. Za prostopravnike je pri nas v tem pogledu mnogo polja, več ko na Nemškem. Prejudična jurisprudenca vrhovnega sodišča sicer ni pogibelna. Saj niti vrhovno sodišče posebno ne pazi na lastne prejudicije. Zlo je edino to, da ustvarjajo na ta način navzkrižne odločbe. Toda vse to ni nič hudega. Ljulika, ki tako bujno cvete, je zasejana zdolaj. Dolnja sodišča in izdavatelji komentiranih izdaj, ti prebrskavajo po odločbah in jih natiskujejo vse za in proti. Na ta način se je razširil prejudični kult, in v tej obliki je zlo veliko. Nadepolno bo vplivanje nove struje, če bo zbirala gradivo za rešitev posameznih vprašanj, osvetljevala stvarino in izreke s stališča sociologične pravoznanosti. Računati smemo celo, da se bo kaka vrzel s tem naukom zapolnila celo brez plenismarjev v takem duhu, kakršen ugaja sedanjemu času najbolj. Posledica bode, da bosta formalizem, ki je pri nas manjši, ker imamo zares avstrijski t. j. svoj državljanski zakonik, in kriptosociologija, ki je čudovito bujna, ginevala iz določb in sodb pod vplivom rodovitnega in prijetnega vetra. Dobiček bode vsestranski. Odločbe bodo klenejše. Potihne morda tudi očitek, ki se sliši tu in tam časih glasno, časih pritajeno, da se referenti nikakor še niso otresli nacionalizma, ki se baje ponekod zdolaj nevarno razrašča. Poželjno je, da se dvigne sodstvo.

Rezerviranosti napram pokretu je morda pri nas najbolj kriva zmota, da so prostopravniki proti zakonu. Jedro prostega prava je čisto drugo. Tudi prostopravniki hočejo, da se mora uporabiti zakon v prvi vrsti. Toda zakon se ne prilega vsakemu primeru, ker življenje vzbuja nove probleme. Vsaka pristna pravda dokazuje pomanjkljivost zakona. Pojemovni jurisprudenti delajo z raztezno in skrčilno razlago, z analogijo, z zaključkom sličnosti in z obratnim zaključkom, ter trdijo, da je imel zakonodajnik voljo, objeti vse bodoče razvoje. Kriptosociologi pa sodijo po svojem daimoniju, potiskajoč zaključek v okove formalne logike. Različno od teh dveh metod deluje prostopravna struja sociologično, izhajajoč iz življenjskih razmer, katerih mora biti pravnik večš. Metoda bodi po načelu ta, da se v vsakem posameznem primeru tehtajo prizadetosti in da odločitev izpade po gospodarsko-etičnih nagibih. Zato zametujejo prostopravniki vsakršno učenost, zgodovino, konstrukcije s pojmi. Pravnik jim je tisti, ki o življenju več ve, nego nepravnik. Te nazore podpirajo s takimi argumenti, da jim ni moč odoleti. Da prodre ta

uk v praksi povsem in povsod, ta pot je trnjeva in dolga. S tem še ne bo opravljeno nič, ako bodo pravniki polagoma črpali nove ideje, kakor je inace jasno, da bo skušal vsakdo izmed njih, ki je zmožen in moderen, uhvatiti tisti del živega življenja, ki mu je dosedaj uhajal ob robu paragrafov. Ako se pojavi nov izum na kateremkoli polju, zanimajo se zanj strokovnjaki in zasledujejo ga do popolnega razvoja nestrpnost čakajoč, da bi se stvar že skoro obnesla. Zavest, da se mora še to in ono popolniti, da bode izum zrel za uporabo, rodi razpoloženost, ki računa že naprej z dalekosežnimi posledicami v svetovnem prometu, ki bodo nastale. V hipu popolnosti je nova stvar že pridobitev veseljnosti. Ta primera se pravniškemu življenju prilaga še bolj, odkar je pripoznano, da je dosedanja sodstvena metoda polna hib in nepravilnosti, da torej ne zadostuje več in da je treba na mesto nje ustvariti na podlagi že pridobljenega sociologičnega svetovnega naziranja čisto novo metodo. Ta razpoloženost pa ni dovolj. Saj obstoja le v tem, da bo moderni pravnik kar najbolj intenzivno zasledoval razvoj nove struje. Sodniki, ki bodo tako prožili roko, bodo morda zavarovani proti očitkom okorelosti in gotovo bodo svetlobo prenašali nekoč z manjšo škodo, toda to ne odkriva drugega, nego, da ni umestno, pobijati novo strujo kar splošno in kažoč na to, kakor dr. Robert Pattai (Boj za pravoznanstva 1913), da so prostopravniki dolžni odgovoriti najprej, kaj naj sodniki vmes počnejo, ker morajo vendar soditi in pravico deliti. Daleč je še čas, ko bodo izbacjena dokazna pravila kot za zasledbo resnice nepotrebna in ko bodo sodniki s psihologičnim zasledovanjem resnice strmoglavili sedaj veljavno domnevo, da je prisežna izpovedba redovito resnična. Da ne zabredejo v nepsihologično dokazno prostopravništvo, sila delikatna stvar. Dvomimo, da jim bo veda kmalu postregla z metodično civilnopravno psihologijo in z metodičnim sociologičnim sodstvom. Fuchs pravi v neki drugi knjigi (Prostopravštvo in sociologični pravni uk, D. R. Z. 1910 str. 303. sl.): da morata v stalnem stiku z življenjsko prakso ostati pravniška psihologija in pravniška sociologija katexohen na obeh popriščih sodstva, tako na poprišču resnice kakor na poprišču pravnega stavka. Dosedaj take vede še ni, niti ni mogoče, da bi že bila. In ko že bode, ne bode zmešnjava manjša, če ne bodo pravniki bolj naobraženi, nego so doslej.

Znana je Adickesova zahteva po elitnih sodnikih. Tudi prostopravniki, n. pr. Fuchs v svoji knjigi »Schreibjustiz und Richterkönigtum« str. 109, proglašajo, da morejo prosto pravosledstvo in tehtanje prizadetosti, torej deljenje pravice z višjega stališča prave pravičnosti, prepustiti le izbranim sodnikom. Ehrlich pravi, da morajo sodniki vštric s pesniki in miselci za ljudstvo oblikovati nravni in pravni vzor. Odtod izvira zahteva po reformi vseučiliških in srednješolskih studijev. Tukaj je nova struja še otrok, a niti to dejstvo ne upravičuje, kar negirati potrebnost novega pokreta. Saj je res, da pri reševanju tega problema prostopravniki zaidejo na stranpotice. Fuchsovi predlogi pač ne bodo obveljali, naj se srednje šole odpravijo in nadomeste z ljudskimi šolami, katerim se naj domakne dveleten kurz, naj se uče jeziki po vzorcu Berlitz-šol, naj se ustanove strokovne šole, naj se odpravi za pravnike vsakršna humanitetna naobrazba itd. Je to pač zopet blodnja poedinca. Toda nič manj umestno ni, trditi, da je takšna neslana teorija svarilna tabla (Pattai), ker pomena sociologične pravne struje taki izrodki pač ne alterirajo. In naj si bode res, da se beleži že dvanajst vrst ved za »sociologijo«, ledina se orje, in gre le za dobre orače. Do izrodkov zapelje le dejstvo, da ima še dandanes romanizem preveliko besedo.

To spoznanje je tudi že pri nas prodrlo pred prostopravniki. Reforma pravnega studija od 20. aprila 1893 je skrčila vseučiliški pouk na sedem semestrov ter je, izpremenivši poprejšnji učni red iz leta 1855., osmi semester žrtvovala baš na rovaš pravnozgodovinskih predavanj. Da je bilo to delo le polovično, uveri nas čitanje Predloge komisije za pospeševanje upravne reforme 1913, kjer so našteje hibe pravnega učenja: nezadostno poznanje pozitivnega, celo državljanskega, prav posebno pa javnega prava; nezadostno pravniško šolanje, t. j. nezadostno razumevanje, kaj često le za izpit naučene tvarine, in nezadostna zmožnost, uporabiti pravne stavke; potem nepoznanje sveta, to je neznanje bistvenih dejstev in razmer gospodarskega in družabnega života; pri pravnikih dvakrat žalna pomanjkljivost splošne naobrazbe, posebno nepoučenost o novejši zgodovini in o svetovnem položaju; nesamostojno mišljenje; okorno izražanje misli v besedi in pismu. Te ugotovitve se čudovito krijejo z očitki prostopravništva, in vprašljivo je, ne bo li nameravana reforma, če ne bo dovolj korenita, slična prejšnji iz leta 1893. Te reforme stopicajo za časovnim duhom. Predsednik državne zbornice

dr. Sylvester je lani v Solnogradu n. pr. govoril za to, da naj se pravne fakultete sploh odpravijo in da naj se k pravniškim izpitom pripustijo vsi, ki imajo vseučiliško naobrazbo. Spričo take zahteve se sme izreči, da slaba prede »učeni« vseučiliški jurisprudenci. Prostopravniki so ali vsaj bodo vodniki v tem boju, in njihovo geslo je, da proč z romanizmom in z zgodovinskimi teorijami in ven z reformami, ki bodo dvignile naobrazbo pravnikov, češ, najbolj »odtujen« in normalnemu človeku, ki ga življenje terja, najmanj slična podoba je — pismouk.

Končamo ta razmotrivanja z mnenjem, da je eno gotovo, in naj si mislijo nasprotniki ter pišejo karkoli, to: v tej smeri, ki so jo krenili »modernisti« in »prostopravaši«, baš v tej smeri bode razvoj in bodočnost pravne znanosti.

Iz pravosodne prakse.

A. Civilno pravo.

a) Vmesni predlog na ugotovitev pravnega razmerja je dopusten in potreben tudi takrat, kadar pravdni nasprotnik prizna pravno razmerje. (§§ 395, 236 odst. 1., 411 civ. pr. r.)

Tožnik A je kupil v družbi z B in C dvoje posestev X in Y, katere so razkosali in razprodajali. Domenili so se, da bodo deležni dobička in izgube po enakih delih. Za vse družabnike je vodil B račune o prejemkih in izdatkih. Predno je položil podroben račun o razprodaji obeh posestev, je B umrl. Pa tudi družabnik C je zamrl, tako da je ostal le tožnik A izmed družabnikov. Ta je hotel priti v stvari na čisto in je zahteval od B-jevih dedičev s tožbo, da polože podroben račun o prejemkih in izdatkih povodom razkosanja in razprodaje obeh posestev ter da potrdijo s prisego resničnost in popolnost svojih navedb.

Poleg ugovorov, ki niso bili utemeljeni in ki ne pridejo tukaj dalje v poštev, so toženi dediči prvotno prerekali obstoj družabnega razmerja glede posestva Y in ga šele priznali pri nadaljevanji razpravi toda s pristavkom, da je tožnik izstopil pozneje iz družbe in